

Külön fejezetben *Ember és sors* címen ad vázlatokat Visy József a klasszikus emberarchoz. A nagy tragikusok az emberi lélek heroikus vergődését, Pindaros a diadalmas ember lelki képét rajzolja meg s mint a tragikusoknak, neki is a nevelői felelősség volt a legnagyobb élménye.

Nincs rá terünk, hogy lépésről-lépésre kísérjük az író-t. Munkáját több szempontból is jelentősnek tartjuk. Elsősorban természetesen a magyarországi görög irodalmi kultúra szempontjából. Jelentősnek tartjuk azért is, mert ma szimbolikus értelme van az ilyen műnek, mely gyökerig menő analízis, logikus okfejtés, élményszerű átélés útján világítja meg, hogy az emberiséget átható és nevelő örök eszmények nem egy nap szülöttei, tehát nem is lehet őket egyik napról a másikra könnyű gesztussal átértékelni. Végül jelentős az iskolai reformok szempontjából is Visy könyve. Megfontolt szándék nélkül felszínre veti azt a kérdést: a görög vagy latin irodalom előtérbe helyezésével használunk-e jobban a korunkban hanyatló humanizmus ügyének? S ha a középiskolai reformok valamilyen alakban helyet adnak a klasszikus műveltségnek, a Visyéhez hasonló művek irányíthatnak csupán abban: hogyan válogassuk meg, milyen szempontok szerint tanítsuk a klasszikus írókat? A görög paideia kultuszának csak az adhatja meg a jogosultságot, ha életet adó forrása lesz a legeszményibb embernevelésnek, tehát a legjobb magyar embernevelési eszményeknek is.

Kemény Gábor.

Zolnai Béla, II. Rákóczi Ferenc. (Magyar életrajzok. Szerk. Székfü Gyula. Franklin Társulat é. n. (1943.) 224 old.)

Zolnai könyve Rákóczi Emlékezéseinek és Vallomásainak részletes feldolgozása által új oldalról mutatja be a Fejedelmet. Nem a felkelés és a száműzetés egyes eseményeit beszéli el; ezt rövid kronológiai összeállításban a bevezető fejezet szemlélteti. A szerző vezérelve az, hogy Rákócziról emberi és írói jellemrajzot adjon és ezáltal az ő viszontagságos életét a lélek mélyeiben szövődő indítékok alapján ábrázolja. A történeti tények csak a realizáló keretet nyújtják ehhez a bő-alapozású pszichográfiához.

Zolnai, aki már több előző cikkében vizsgálta a Rákóczi-kérdést, most részletekbe menő elemzéssel igyekszik elénk állítani Rákóczi szellemi portréjának összetevő vonásait. Rajzolja a barokk életforma emberét, a tökéletes udvari embert, főleg pedig bemutatja Rákóczi felfogását a keresztény fejedelem egyéniségéről.

A mű vizsgálódásainak középpontjában azonban Rákóczinak a jansenizmushoz való viszonya áll. Zolnai megállapítja, hogy Rákóczira kétségtelenül mély hatással volt a jansenizmusnak komoly, sőt komor eticizmusa, továbbá hit és erkölcsi puritánizmusra törekvő irányzata. Ebből magyarázható remeteségi hajlama, a bűntudatnak olyan érzékeny fokban való jelentkezése és erős — olykor kizárólagos sőt túlzó — spirituális érdeklődése. Később azonban észrevette a jansenizmusnak merev egyoldalúságokból fakadó tévelyeit és igyekezett a katolikus álláspontra visszatérni, bár érzelmileg talán sohasem sikerült a jansenizmussal teljesen szakítania.

A könyvnek legérdekesebb részei éppen ezek a mélyrenéző fejezetek. Egy közéleti szereplésben felmagasztosult ember jelenik itt meg előttünk, aki felismeri, sőt megszenvedi az emberi természet gyarlóságát és leleplezetlen őszinteséggel tárja fel egyéniségének minden fogyatkozását.

Zolnai könyve stílusában és felfogásában egyaránt érett mű. Mértéktartó tárgyiaságával és szempontjainak sokrétűségével eredményesen szolgálja a helyesebb Rákóczi-kép kialakulását.

Vilay József.

Féja Géza, A felvilágosodástól a sötétedésig. Magyar Élet kiadása. 1942. 287 lap.

Féja e könyvében a magyar irodalom történetét tárgyalja 1772-től 1867-ig. Folytatása ez a Régi Magyarország, és a Magyar irodalom szemléletben kifejtett elvek alapján készült. Fő tétele ez: »A magyarság gyorsan megteremtette nyugati kapcsolatait, átélte, magáévá tette a mélyebb Nyugati szellemét anélkül, hogy keleti örökségét feladta volna.«

A szemszög, amelyből Féja a magyar irodalmat nézi, sok új és meglepő eredményre vezet. De mint minden »szemléletnek« ennek is megvan az a hátránya, hogy nem szorítható be kereteibe minden alkotás s így nehéz a történeti folytonosságot a szemlélettel összeegyeztetni. Mert tulajdonképpen minden alkotót, sőt minden alkotást csak saját szemszögéből szabadna megítélni.

A másik nagy hiba a mindenáron újat mondani akarás. Így történik meg az, hogy Bessenyeinek legkiemelkedőbb alkotásai leíró költeményei lesznek, Csokonainak elmélkedő versei, Vörösmartynak pedig drámái megelőzik líráját (!), s ami a leggroteszkebb: Arany legkiválóbb alkotása Az elveszett alkotmány!

Ebből következik az is, hogy minden jeles írónk megkapja valamiből az első helyet, mert valamiben mindegyik — első. Bessenyei irodalmunk első magánosa (?), Dayka irodalmunk első túlfínomodott plántája, Csató Pál az első magyar író; akít kikezdett a hírlapírás, Bajza József a magyar prózai stílus törvényeinek az első nagy kodifikátora, stb. stb.

Igen érdekes ezek mellett az is, hogy állandó mérővesszőül Adyt használja a hozzá igyekszik vezetni az egyes írokból kiinduló szálakat, ami sok esetben remekül sikerül is, sokszor azonban erőltetettnek látszik.

Míndezen ellenére valóban annyi sok új oldalát mutatja meg irodalmunknak s annyi új színt fedez fel az egyes alkotásokban, amelynek értéke ma még meg sem becsülhető teljes egészében.

A könyv azonkívül, hogy sok olyan értéket émel a felszínre, amelyet eddig vagy nem vettek észre, vagy nem akartak észrevenni, a maga egészében mindenki számára nemes gazdagodást jelent magyarság tudatának elmélyítésében.

Gergely Gergely.

Herczeg Ferenc, Gondok és gondolatok. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet. Budapest, 1942. 306.

Herczeg Ferenc mint regényíró nem művelte az irányregények műfaját. Szépirodalmi alkotásai — ha rejtegetnek is olykor a jelen viszonyaira vonatkozó megállapításokat — sohasem oktató, befolyásoló célza-